

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра культурології

Дипломна робота

на здобуття наукового ступеня «бакалавр»

на тему : « **Образ людини в художній культурі античності та
Відродження: порівняльний аналіз**»

« The image of person in the artistic culture of antiquity and the Renaissance : a
comparative analysis »

Виконала: студентка заочної форми навчання

напряму 6.020101 Культурологія

Муренець Вікторія Віталіївна

Керівник: к.ф.н., доц. Сумченко І. В. _____

Рецензент: к.ф.н., доц. Левченко В. Л.

Рекомендовано до захисту :
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2020 р.

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від _____ 2020р
Оцінка _____ / _____ / _____

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище та ініціали) (підпис)

Голова ЕК

(прізвище та ініціали)

Одеса – 2020

ЗМІСТ :

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОБРАЗ ЛЮДИНИ В ХУДОЖНІЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ АНТИЧНОСТІ	
1.1. Античний образ людини і символіка тілесності.....	8
1.2. Взаємодія зовнішнього і внутрішнього змісту в образі античної людини.....	16
1.3. Вплив античноїкультури на становлення ренесансних уявлень про людину.....	23
РОЗДІЛ 2. ЛЮДИНА В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ	
2.1.Художній образ людини в модифікаціях південного і північного Відродження.....	32
2.2. Народження індивідуалістичної свідомості в епоху Відродження.....	37
2.3. Роль образу античної людини у формуванні уявлення про сутність європейської людини епохи Відродження.....	47
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних теоретичних дослідженнях, більшість авторів з яких поділяють постулат про те, що вся європейська цивілізація спочиває на ідеях античної культури. Рецепція античних ідей в різні періоди історичного розвитку вимагає наукового аналізу перманентно, оскільки можливості досліджень весь час зростають завдяки трансформації і уточненню понять, а також збільшенню кількості археологічних знахідок.

Особливе місце в таких наукових дослідженнях займає багатогранна епоха Відродження, яка завжди привертає дослідників завдяки складності і тим революційним змінам, які відбувалися у цей період. У цьому звертанні величезний інтерес представляє звернення до культури античності, відродження якої і дало назву Ренесансу. Антична культура у всіх своїх іпостасях служила джерелом натхнення для вчених, філософів, художників, письменників і політиків, будучи основою для формування канонів. При цьому сліпого копіювання Античності не відбувалося, вірніше говорити про вплив і культурний синтез, постійний діалог зі старовиною, при цьому тут можна вказати не тільки на позитивні, але і на негативні наслідки. Варто відзначити, що уважне вивчення античності було однаково поширено як в Італії, так і в інших європейських державах, і давало найрізноманітніші плоди у всіх сферах людського життя, серед яких, нас найбільше цікавить художня культура.

Дослідження проблем художньої культури має сьогодні актуальне значення в розвитку багатьох сфер людського життя. Художня культура, як і філософія виступає найсильнішим регулятором нормативної поведінки людей, їх мислення.

Є необхідність в адекватному сучасному розумінні історії культури та її художніх образів. Історія культури визначається множинністю змінюючих одна одну епох, які виступають не тільки оригінальними по їх внутрішньому змісту, але є і невідтвореними. Варто також сказати, що надто мало епох

можуть зрівнятися з таким яскравим розквітом окремої особистості, який стався в епоху Відродження. В образах, що отримали своє втілення в ренесансній художній культурі, людина Відродження виступає як вершитель долі світу і своєї долі.

Саме в епоху Відродження з'являється новий тип людини і, відповідно, новий тип художника: митець, який досліджує проблему людини за допомогою живописних і образотворчих засобів (Данте, Петрарка, Дюррер, Босх і титани Відродження). Такого типу творець завжди перебуває в творчому і науковому пошуку, його відкритість, побожність і ревно працязвикликають протиріччя в його особистій і творчій діяльності. Той же Дюррер писав жахливі картини танцю смерті і наповнені чистотою абсолюту жіночі портрети.

Актуальність роботи головним чином проявляється в дослідженні основ уявлення про людину в західноєвропейській культурі через призму рецепції античних ідей про природу людини. В цілому, робота є спробою простежити взаємозв'язок і механізми обміну між філософією і художньою культурою в контексті проблеми людини на прикладі культур античності та Ренесансу.

Людину можна назвати найбільш таємничим і приголомшуючим предметом наукової зацікавленості дослідника, об'єктом науки, в епоху ж Відродження людина стає проблематичною для самої себе.

Для дослідження становлення і особливостей уявлень про людину і пов'язаних з цим філософських і художніх відкриттів Відродження, необхідно звернутися до унікальних, специфічних процесів, які дозволяють виявити сутність досліджуваної епохи на окремих етапах. Такими уявленнями стають антропоцентризм і гуманізм, а також Реформація. При цьому, щоб проаналізувати етапи становлення уявлень про людину, потрібно уявляти собі її образ, який був відтворений живописцями, письменниками і філософами епохи.

Так само варто відзначити, що ситуація, актуальна для нашого суспільства, подібна до соціокультурної ситуації, яка породила

Відродження. Відбувається звернення до поняття індивідуальної свободи, розвиваються демократичні ідеї, в образотворчому мистецтві з'являється незчисленна кількість подавань і образів людини. Тому дослідження індивідуальності так само стає актуальним.

Стан наукової розробки проблеми. У рамках дослідження було виявлено, що специфічної літератури про вплив античної культури на специфіку європейського Відродження не існує. Однак незважаючи на це, інтерес до античності і Відродження дуже великий, а тому синтез цих культур відображений у численних вітчизняних і зарубіжних публікаціях.

В першу чергу варто звернутися до найбільш яскравих дослідників античної культури. Для початку назвемо фундаментальну монографію А. Ф. Лосєва «Історія античної естетики», який підсумовує багатющий матеріал з розвитку різних сторін життя в античності. Так само вагомими є дослідження С.С. Аверинцева, який представив античність як ідеальний образ, постійне звернення до якого, обумовлено емоційною прихильністю європейської культури до власної історії. Так само важливі аспекти культури античності викладені в роботах Г. Гегеля, К. А. Свасьяна. Також для дослідження античності важливі тексти античних філософів: Платона, Плутарха, Аристотеля, Геракліта, Демокріта, Епікура.

Безпосереднє відношення до проблеми ідеї людини в культурі Відродження мають праці як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, які заклали фундамент для становлення сучасних уявлень про людину у філософії та мистецтві. У зв'язку з цим варто підкреслити таких авторів як Л. Баткін, С. Грачотті, Н. Бердяєв, М. Бахтін, О. Бенеш.

Величезний вплив на дослідження проблеми зробили вчені, що зібрали матеріали про художню культуру Північного та Південного Ренесансу: Н. Дмитрієва, К. Сергєєва, С. Цвейг, І. Ельфанд, Е. І. Данилова, В. М. Межуєв, А. В. Попов, В.А. Рибін, Н.В. Рєвякіна, - в цих роботах розглядаються живописні функції мистецтва, проблеми зміни людини в науці, мистецтві, етиці.

Основна мета дипломного дослідження полягає у виявленні моделей уявлень про людину в культурах Античності та Відродження і співвідношенні уявлень про людину з її образами в художньому мистецтві. З цієї мети випливають такі завдання:

- проаналізувати особливості античного образу людини і символіку тілесності;
- виявити специфіку взаємодії зовнішнього і внутрішнього змістів в образі античної людини;
- розглянути ступінь впливу змісту образу античної людини на становлення ренесансних уявлень про людину;
- проаналізувати мальовничий образ людини в модифікаціях південного і північного Відродження;
- розглянути процес народження індивідуалістичної свідомості в епоху Відродження з метою виявлення античного впливу на процес індивідуалізації;
- виявити роль духовного змісту образу античної людини в формуванні уявлення про сутність європейської людини епохи Відродження.

Об'єктом дослідження є культури Античності і Відродження.

Предметом аналізу є художній образ і філософське уявлення Античності про Людину і рецепція цього подання в роботах представників культури Відродження.

Методи дослідження. Основними методами дослідження обрані системний метод і історичний підхід, які дозволяють цілісно і всебічно проаналізувати різноманіття культури Відродження в її становленні та розвитку. Так само був використаний компаративістський метод для виявлення схожості і відмінності щодо образу людини Південного і Північного Відродження. Крім того, в роботі був використаний біографічний метод, оскільки в рамках культурологічного дослідження індивідуальність в історії має важливе значення, а тому деякі елементи біографій творців і мислителів Ренесансу розглядаються як такі, які впливають на розвиток

культури. Всі перераховані методи об'єднує культурологічний аналіз, який є сумою всіх використаних у дипломній роботі прийомів.

Структура роботи. Відповідаючи поставленій меті та завданням, а також вимогам, які пред'являються до написання дипломних досліджень, структура дипломної роботи включає в себе вступ, два розділи (шість параграфів), висновки і список використаних джерел та літератури, що нараховує 41 джерело.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети і завдань дипломного дослідження, в роботі були досягнуті наступні висновки:

Проаналізувавши особливості античного образу людини і символіку тілесності, автор прийшов до висновку, що тіло в античній культурі безпосередньо пов'язано з розумінням людини як одночасно вільної особи, котра живе в гармонії з космосом, як незалежну від свого роду і як його невід'ємної частини. Нагота ж, виносячи в простір пластичного мистецтва, знімає всякі приналежності людини до природи і робить її вільною від роду, здатною робити самостійний вибір. При цьому свобода від традицій, роду, природи має сенс тільки в тому випадку, коли традиції, рід і природа сильні і безпосередньо впливають на людину. Цей порядок в розумінні людського образу простежується в усьому просторі античної культури.

Виявляючи специфіку взаємодії зовнішнього і внутрішнього змісту в образі античної людини, був зроблений висновок, що в античній філософії, було висунуто ряд вимог до моральних якостей людини. Філософи сходилися на тому, що добродісна людина повинна бути мудрою, мужньою, помірною і справедливою. Розуміння образу людини виходило з відповідності цим вимогам. При цьому в людини повинні були гармонізуватись чесноти і фізична краса, а все разом це мало бути спрямоване на досягнення загального блага. Очевидно, що в античності «золоте правило моральності» було широко поширене, і викликало необхідність гуманістичних взаємин між людьми. Не дивлячись на поширену думку, що людина в античній думці представляється лише частиною космосу, позбавленою індивідуальності, все ж можна зробити висновок, що людина мислилася як індивідуальність, вміщена в суспільство, і мала перед цим суспільством ряд обов'язкових до виконання зобов'язань. При цьому вимоги, що пред'являються до людини, були досить категоричними і, в багато чому, відірвані від реального життя, в якому панувало рабовласництво. Моральні стандарти, існували для відповідності їм вільними людьми, всі інші не брались до уваги.

Розглянувши ступінь впливу античної культури на становлення ренесансних уявлень про людину, автор зробив висновок, що головний принцип культури Відродження, на якому були побудовані вся наука і мистецтво цієї епохи, полягає у відродженні авторитету давнини. Принцип висловлювався таким чином: «ad fontes», що може бути переведено як «до першоджерел». Культура Ренесансу сприйняла все найкраще з загальнолюдської культури, вона пронизана глибоким розумінням гуманності і духовним змістом образотворчого мистецтва. Її ідейну основу становить художній образ людини, її двоїста і дисгармонійна природа, оскільки вона являє змішання двох ворогуючих начал, добра і зла. У художньому мистецтві людина представляється у всьому різноманітті життєвих конфліктів, його сплетінні з величним і потворному, титанічним і ницим; лякає потворністю смерті і радістю народження; красою трагічного просвітлення і нестримної земної пристрасті.

Проаналізувавши художній образ людини в модифікаціях південного і північного Відродження, автор прийшов до висновку, що епохи Відродження були необхідні зорові образи, і вони створюються, виходячи за вузькі рамки середньовічної художності. Ренесанс шукає людину між небом і Землею, і тому образ людини представлений в різноманітних модифікаціях. Ренесанс демонструє невичерпність людини, говорить про те, що всі старі форми її опису непридатні. Живопис стає головним антропологічним вченням про людину. Множинність абсолютно різних людей на картинах Босха постулюють множинність людських типів, трагічні картини Грюндевальда постулюють людину, що шукає призначення, портрети Дюрера відходять від зображення лику і приходять до зображення розмаїтості психологічних особливостей. І не дивлячись на всю похмуру, здавалося б, одноманітність живопису Відродження, в ньому є різноманітність людського образу, того, що володіє волею, і позбавленого нею. У мистецтві ж південного відродження, в картинах титанів, людина незмінно прекрасна і в стражданні, і в світі. Це унікальний антропологічний пошук, який в різних модифікаціях дає завжди

різну антропологічну відповідь. Все це різноманіття приводить нас до думки про те, що в культурі Відродження, якщо дивитися на неї максимально широко, не простежується магістральної ідеї, основного образу людини. Не можна просто послатися на релігійні зміни, економічний підйом, на різницю національностей, що населяли Європу і сказати, що все це визначило образ новоїзахідноєвропейської людини. Ці фактори, безумовно, вплинули, але ними пошук нової людини не вичерпується.

Розглянувши процес народження індивідуалістичної свідомості в епоху Відродження, було виявлено, що розглядаючи людину як вінець світобудови і настільки високо оцінюючи її можливості і здібності, філософи епохи Відродження в цілому правильно відображали реальні процеси, які розвивали соціальну і творчу активність індивіда. Але це була лише одна сторона титанізму епохи Відродження. Друга її сторона - це те, що не пов'язана ніякими рамками і обмеженнями індивідуальна активність породжувала нестримний егоїзм, нехтування всіма моральними нормами, моральними принципами заради досягнення мети. Навіть самі блискучі діячі цієї епохи постійно демонстрували непривабливі властивості зворотного боку ренесансного титанізму. Індивід, який в філософії Ренесансу розглядався, як повністю ізольований від навколишнього його природи, не міг трактуватися як єдине, як остання підстава для природи, для суспільства, для історії. Звідси відчуття недостатності, неостаточності сформованого образу людини в епоху Відродження. Це єдина епоха, яка з такою величезною силою і бажанням стверджувала могутність і грандіозність людської особистості, а також її велич, красу і гармонії.

Виявляючи роль образу античної людини у формуванні уявлення про сутність європейської людини епохи Відродження, був зроблений висновок про те, що не дивлячись на тотальне захоплення античністю, вона дала лише фундамент для розвитку справжнього гуманізму. Античність на чільне місце ставила загальне Благо, можливе тільки, якщо людина слідує своїм схильностям і вибирає добро, античність постулювала важливість

розумності, цінність творчості, але все було підвладне універсалізму. Етичні норми розумілися як універсальні. Взявши основні ідеї античності, Відродження довело їх до максимуму, відкривши гуманізм, антропоцентризм, гармонію між духовним і тілесним (на що античність вплинула найбільшим чином), радість і цінність творчості, а також індивідуальну свободу. Відродження намагалося реабілітувати цінність людини як індивідуальності, але насправді абсолютизувати цю ідею, вийшовши далеко за межі розуміння індивідуальності в античності. Був створений образ людини, яка стоїть проти всіх мінливостей долі і бореться за досконалість світу і власний рух до справжньої людяності. Витоки фаустовської людини зародилися саме у відродженні. Основні концепти - розуміння освіченості, естетизація повсякденних, побутових речей, культ талановитих, відомих людей, секулярність, розуміння людської гідності - все це визначило розвиток європейської культури на століття вперед, дозволивши дійти до ідей загальної рівності, демократії, недоторканості особи і держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ :

1. Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы/ С.С. Аверинцев . М.: Coda, 1997. 343 с.
2. Антология мировой философии : в 4 т. М. : Мысль, 1969. Т. 1. Ч. 1 : Философия древности и Средневековья. 874 с.
3. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. М. : Мысль, 1975. Т. 2. 832 с.
4. Баткин Л.М. Европейский человек наедине с собой. Очерки о культурно-исторических основаниях и пределах личного самосознания: Августин. Абеляр. Элоиза. Петрарка. Лоренцо Великолепный. Макьявелли. / Баткин Л.М. М.: РГГУ, 2000. 1088с.
5. Баткин Л.М. Итальянское возрождение. Проблемы и люди / Л.М. Баткин. М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. 443с.
6. Баткин Л.М. Леонардо да Винчи и особенности ренессансного творческого мышления / Л.М. Баткин. М.: Алетейя, 1990. 448с.
7. Бахтин М. Л. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / Бахтин М. Л. М.: Мысль 1965, 395с.
8. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества/ М.М. Бахтин. М. : Худ. лит., 1979. 412 с.
9. Бенеш О. Искусство Северного Возрождения. Его связь с современными духовными и интеллектуальными движениями. М.: Искусство, 1973. 264 с.
10. Бердяев Н.А. Дух и реальность / Бердяев Н.А. М. :АСТ, 2003. 679с.
11. Вазари Дж. Жизнеописание наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих. М., 1993-1994. Т. 1-5.
12. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории/ Пер. А. М. Водена. СПб.: Наука, 2000 . 480 с.

13. Гегель Г.Ф. Эстетика : В 4 т., / под ред М.Б. Митина. М.: Мысль, - Т3. 1973. 457 с.
14. Гомер. Илиада/ ред. А. Бычкова . М.: Правда, 1984. 436 с.
15. Грачотти С. Некоторые аспекты Ренессанса // Исторический Вестник. М., - 1996. № 1. С. 502-511.
16. Данилова И.Е. Искусство средних веков и Возрождения/ Данилова И.Е. М.: Советский художник, 1984. 351 с.
17. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств.Том II.Северное Возрождение / Н. А. Дмитриева. М.: Искусство, 1989. 318 с.
18. Дробышевский С. В. Происхождение человеческих рас. Закономерности расообразования. Африка/ С. В. Дробышевский. М.:, URSS, 2014. 404 с.
19. Кузанский Н. Сочинения в 2 томах. Т.1. / пер. З.А. Тажуризиной. М. : Мысль, 1980. 471 с.
20. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика / А. Ф. Лосев. Харьков: Фолио, 2000. 880 с
21. Лосев А.Ф. Дерзание духа/ А.Ф. Лосев. М.:Политиздат,1988. 365 с.
22. Материалисты Древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита, Эпикура /под ред. М.А. Дынника. М. : Госполитиздат, 1955. 238 с.
23. Межуев В.М. Гуманизм // Степин В.С. Новая философская энциклопедия Т1..М.: Мысль, 2001. С. 167-170.
24. Меркулов И.П. Когнитивные особенности архаического мышления // Противоречие и дискурс. М.: ИФ РАН, 2005. С. 63-79
25. Олышки Л. История научной литературы на новых языках / Л. Олышки. Т. 1. Рус. пер. М.: Научная литература. 1934. 280 с.
26. Петрарка Ф. Лирика. Автобиографическая проза: пер. с итал. и лат. / Ф. Петрарка. М. : Правда, 1989. 480с.

27. Пико делла Мирандола Девятьсот тезисов. Тезисы 1-400/ пер. с итал. Н. Соколова. СПб.: Издательство Русской Христианской гуманитарной академии, 2010. 260 с.
28. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. /под общ. ред. А.Ф. Лосева. М. : Мысль, 1993 – 1994. Т. 3. 658 с.
29. Платон. Соч. : в 3 т. / под ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. М. : Мысль, 1971. Т. 2. 611 с.
30. Плутарх. Избранные жизнеописания: в 2 т/ под. Ред. Я.М. Боровский, М.Л. Гаспаров. Т. I. М.: Правда, 1986. 593 с.
31. Попов А.В. Становление и специфика представлений о человеке в художественной культуре :На материалах западноевропейского изобразительного искусства эпохи Ренессанса: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13. Ростов-на-Дону, 2002. 150 с.
32. Ревякина Н. В. Проблемы человека в итальянском гуманизме второй половины XIV - первой половины XV в.. / Ревякина Н. В. М.: Наука, 1977. 173 с.
33. Романов Ю.И., Сандулов Ю.А. Краткая история философской мысли. СПб.: Лань. 2002. 224 с.
34. Рыбин В.А. Гуманизм как этическая категория / Рыбин А.В. М. : Логос, 2004. 272 с.
35. Свасьян К.А. Феноменологическое познание: пропедевтика и критика/ К.А. Свасьян. Ереван, 1987. 201 с.
36. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / пер. с фр. М. : Касталь, 1996. 448 с.
37. Цицерон Марк Туллий Избранные сочинения. / Сост. и ред. М. Л. Гаспарова, С. А. Ошерова, В. М. Смирин. Вступ. ст. Г. С. Кнабе. М.: Художественная литература, 1975. 456 с
38. Черников В.Г. Философия диалектико-материалистического гуманизма / В.Г. Черников - Рыбинск: Рыбинский Дом печати, 1998. 374 с.

39. Шпенглер О. Закат Европы. Т. I. Образ и действительность/ Пер. Н.Ф. Гарелина М: Мысль, 1998. 663 с.

40. Эльфонд И.Я. Цивилизация Возрождения / Эльфонд И.Я. - Саратов: ИСГСЭУ, 2004. 453 с.